

Հ Ա Յ Ի Ս Ա Մ Տ Ա Ն

Լ Ի Ե Պ Ի Բ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԱՊԻՍՏՈՒՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Տարեկան գին կանխիկ Ղր.ու. 100 :
Այս Լրագիրը ամեն շաբաթ օրերը կը հրատարակուի :
Պոլսեան դուրս գացած Լրագիրներուն փոխարին ծախքը տանողին ջրայ է :

Իր շահին համար չուր մը հրատարակել ու ջրայ գիտի ջնարե տողին 40 փարսյ :
Նորատիպ գրող ծանուցու մը ձրի է :
Դուրսէն եկած նամակներուն փոխարին ծախքը իրիցը գիտի վճարէ :

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՊՕԼԻՍ 14 ԱՄՅԻՍ

— Վեհափառ կայսրը ընձեպ ամսոյ 17 ին (մայիս, 5 ին) շաբաթ օրը բարձրագոյն փոխարքային հետեւեալ հրովարտակը խրկեց :

« Իմ բարձրագոյն Վեհափառ Սուլթան Սեյիտ Բեյ փաշային այս անգամ Սերասիմ-բեյն պաշտօնէն հանուելով անոր տեղը ուրիշ մէկ անձի մը գորուելը պէտք եղաւ . և յիշեալ Սերասիմ-բեյն պաշտօնը զինուորական հրամանատարաց Գրու-ի (Բեխար-Լուստայի տարբերի) Սուլթան փաշային յանձնուելուցաւ . և պէտք եղած նշանը իրեն տրուելուցաւ . և բարձրագոյն գուռը խրկուելուցաւ » :

— Ինքնապի տեսութիւնը վերնալով անոր վերաբերեալ գործերուն հոգողութիւնը ստիպահանութեան տեսութեանը յանձնուելուցաւ . և մեծապատիւ Հիւսէյն պէի Էֆենտին պետութեան յատուկ խորհրդարանին (մեծ խոի խոս վե ու մուսթիֆին) անդամ անուանուելուցաւ :

— Օրինուորութեան ժամանակին լըմընցնող զորաց իրենց երկիրը գաւառուց և անոնց տեղը ուրիշներուն զինուոր գորուելու հանդէսը ինչպէս որ ասից պատճառով թերթով պատմեցինք, անցեալ շաբաթ օրը Իւսթիւտարու կայսր Գրու-ի գաւառ, կիրակի սերասիմբեյն գուռը, և երկուշաբթի օրը Բոֆիսեյն կատարեցաւ : Հանգէսին բացուած օրը կայսր Գրու-ի անձամբ ներկայ գտնուելուցաւ վեհափառ ինքնակալը և արքայամայրը և երկու պերճաշուք արքայորդիները, որ երրորդ օրն ալ Բոֆիսեյն գտնուելուցան արքայամայրն ու արքայորդիքը իրենց յատկացեալ սեփիսեյն վեհափառ ինքնակալը սերասիմբեյն գուռը եղած հանդէսին ալ գնաց : Օրինուորներուն մէջէն շատերը իրենց ձամբու հրամանաւորը առնել չուզեցին . կամք ըրին զինուորական ծառայութեան մէջ մընալու : Կոնց այս բարի կամոցը և յօժարութեանը փոխարեն, որով զինուորական կարգը իրենց ձեռքէն եկած կերպով պատուել ուզեցին, ու մանց զինուորական աստիճանը բարձրացաւ, և ոմանց ալ առանց առ այժմ աստիճանին բարձրանալու միայն անուանին աւելցաւ :

Այս հանդէսներուն պատճառաւ մեծապարտութեան բարձրագոյն զբան զեւանները ամենն ալ գոց մընային երեք օր . որովհետեւ գործաւ կանրը ամենն ալ հանդէսին գա

յած էին :

— Սեծ նախարարներուն և երեւելի պաշտօնատարներուն քաղաքի և գիւղի տունները գործոյ կամ տեսութեան համար գնացողներուն յատկացեալ ժամանակներ որոշուած ըլլալով նշանակեալ օրեր և գիշերներէն զատ ուրիշ ժամանակ այցելուներուն ըստ տիրոջ հետ տեսնելիք անհար ըլլալը շատ անգամ հրատարակուած էր : Այս անգամ հաստատուած կանոնները շորհաւորուէ պատճառներով կամ եղանակաց չըջանալ չիփխելու համար այս անգամ ալ արքունի շորհօք ծովեղերեայ ամարանոցները երթուելու համար կրկին յատարարութիւնը պատշաճ և հարկաւոր անուանուցաւ :

— Ինչպէս որ յայտնի է՝ ամեն տարի ընձեպ ամսոյ մէջ ստիպութիւն է որ վեհափառ ինքնակալը յատուկ գործակալով մը Սեքքեի աղբառ բնակիչներուն ողորմութիւն կը խրկէ : Այս ողորմութիւնս կը ըսուի սիփիսեյն, և տանող գործակալը սիփիսեյն է Գրու-ի : Այս տարի ալ այս ստիպութիւնը ընձեպ 12 ին երեքշաբթի օրը (մայիս 1 ին) կատարեցաւ . աւանգատար գործակալը փառաւոր հանգէսով կատարուող յորտայ պաշտօնը զանէն զուրս ելելով յատուկ շոգենաւով մը Իւսթիւտար անցաւ, և անցած շաբաթ օրը (մայիս 5), Իւսթիւտարէն զեպ ի Սեքքե երթալու ձամբայ ելաւ :

— Սեծագոյն Օսման Էֆենտին Դրասպուր և Իլլուրում գաւառներուն տեսուչ անուանուցաւ :

— Սեծագոյն Կարիւլ Լաթիֆ Էֆենտին Լաղիստանի գաւառին քաղաքական կառավարիչ անուանուցաւ :

— Սեծարգոյ Հաճի Խուրշիտ Էֆենտին Սեփիսեյն տաճկաց ուխտաւորներուն շինուածներուն կարգաւ վար (միւթեմա) անուանուցաւ :

— Սեծագոյն Հիւսէյն Էֆենտին Իսիկ Օղդար գաւառին քաղաքական կառավարութեան տեղակալ անուանուցաւ :

— Հերսեկի կուսակալ բարձրագոյն Իսմայիլ փաշային եղբորորդին մեծարգոյ Շաքիր պէկը Գրու-ի պաշտօնը ստիպու առաւ :

— Սեփիսեյնի վաճառականութեան խորհրդարանին անգամ մեծարգոյ Սեփիսեյն Սեփիսեյն պէկը Գրու-ի պաշտօնը ստիպու առաւ :

— Սեփիսեյնի վաճառականութեան գոյն ատենին անգամ բարձրագոյն Լուստայի Վեհափառ փաշային տան հաղթարտեալ (տարիէ միւտիրի) յարգապատիւ Լուստայի պէկը Գրու-ի պաշտօնը ստիպու առաւ :

— Սեփիսեյնի հինգշաբթի օրը ապրիլ 26, Իլլուրում ընդհանուր կուսակալ բարձրագոյն Խալիլ փաշային վեհափառ ինքնակալին ներկայանալու և ուրքը պահելու պատուոյն արժանի ե

ղաւ :

— Ստորուրի գաւառներուն ընդհանուր բնիչ բարձրագոյն Խալիլ փաշային համար ըստ առնուելուցաւ որ ձեմաղիլ Կարա ամսոյ 24 օրը (ապրիլ 14) Տեհիլիէն զեպ ի Գուրուսու ձամբայ ելեր է :

— Սեծագոյն տերութեան գերագոյն խորհրդարանի անգամ և Կարիստի բարձրագոյն փոխարքային զբանս գործակալ մեծապատիւ Սուլթան Գար պէկը, որուն յատուկ գործով մը Կարիստ խրկուելը անցածները պատմեցինք, անցած կիրակի (ապրիլ 29), մայրաքաղաք գործաւ :

— Օսմանեան երկիրներուն յատուկ եղած բնական և արուեստական բերքերը ինքիլեւուս տանող մեծագոյն տերութեան Ֆեյի պաշտօնը շոգենաւոր ձեմաղիլ Կարա ամսոյ 24 ին (ապրիլ 14 ին) ողջամբ Լուստայի հասած ըլլալուն յաջող լաւը անուանուցաւ :

— Ապրիլ 30 ին երկուշաբթի օրը Պ. Տը Լաղիսե Սարքիլը Ֆաւանդիլի Էֆենտին շոգենաւոր զբանս կան պաշտար գնաց, իր հետի մարդոցով, և Էֆենտին շոգենաւոր զբանս Կարիստի պաշտարին Էֆենտին մեծարգոյ Վեհափառ Կարիստի և Կարիստի գիւտիլի թարգման մեծարգոյ Լուստայի Էֆենտին յարգանք զեմուրեցին . և սրահը նստեցնելէն քիչ մը ատեն ետքը Պ. Տը Լաղիսե Սարքիլը վեհափառ կայսր ներկայացաւ . որուն հետը գտնուելուցան արտաքին գործոց տեսութեան փոխարքայ մեծագոյն Գուրուսու Էֆենտին, և վերոյիշեալ Վեհափառ պէկը և Լուստայի Էֆենտին : Գրու-ի իրեն զեպուստութեան նամակները վեհափառ ինքնակալին ներկայացուց . որ շատ մարդասիրութեամբ ընկալաւ :

— Չոյ պաշտութիւնը շատ անխիղճ մարդոց ստակ շահելու գուռ մը բացաւ . որոնք պատուը բաւական կը սեպենք այս բաննա գաղափարներու . որովհետեւ ջուր առնելու մարդիկ այս խորհրդարանները գիտնան նէ կը զգուշանան . և խորհրդարանաւորն ալ աշխատանքին պատուը չի կրնարով քաղել, գուցէ խիղճն ալ չիտիւրի :

Չուր ծախողներէն ոմանք ներսի կողմէն երկուքի բաժնուած տակառ (վառիլ) շինել տուած են . մէկ բաժնիքը որ խիստ քիչ ջուր կ'առնէ և գրեկն զատ ծորակ լուսի, խորհրդարանի կամ ծախողի աղէկ ջրով կը լեցունեն, մնացածը պարզ հորու ջուր է . առնելու մարդուն քիչ մը ջուր կը բաշեն ծորակէն . կը նայի պայծառութեամբ, կը խմէ համա ալ կը նայի . պարպել կուտայ և ստակը կուտայ . տակառը պարպուած ատենը լսի հորու ջուրը կը պարպուի . անուշ ջուրը տակառին մէջը կը մնայ ուրիշներն ալ խա

բերու համար :

Կրկնայ ստակի կը գոյն : Աւելի վեհափառը այն է որ ուրիշ ջրովաւ ձառները մայրաքաղաքի քով տեղ տեղ լճի սէս կայնած և աւրուած ջուրերէն իրենց խրուսն կը լեցունեն և կը ծախեն . առնողները խմելու գործածելով ներսերին կ'աւրուի, փորհարութեան կը բռնուին, որ շատ անգամ բըժշկական գեղերով ալ չանցնիր :

— Վաւառը մէկ աղբիւր մը, որ շատ տարիներէ ի վեր խափանուած մնացեր էր, և ջուրը օրտառու պէրիս բուած ձորոյն մէջը կը կորսնցնէր պարսպ և անօգուտ տեղը վաղելով, և ձմեռը մէկ ուղի (սէլ) մը կը պատճառէր, այս ջուրին աղբիւրը զբանուելուցաւ երկրորդութեան և վաճառականութեան և հասարակաց շինուածոց տեսուչ բարձրագոյն Խալիլ փաշային հոգացողութեամբ : Որովհետեւ այս տարի գարնանս սիկիզէն ի վեր գրեթէ բնաւ անձրեւ եկած չըլլալով հիմակոց էփ աղէկ ջուրի պակասութիւն կայ . որ շատ տարիներէ ի վեր այսպէս պակասութիւն լուած չէր, մինչեւ անգամ մայիս աւիսը չի մտած շատ ջրորներուն ջուրերը ցամքեցան, կայսրական կառավարութիւնը այս ջրոյ գտնուելը հասարակութեան օգտին գործընդունելով վեհափառ ինքնակալին հրամանաւոր տնօրինեց, որ այս ջուրին համար հին ատեններէն շինուած շտեմարաններն (խաղաններն) ալ գրանցվին . որ ի հարկէ պիտի շինուած ըլլան ատենուր . և աղբիւրին ջուրը պարսպ տեղը չի վաղէ ժողովուրի, և կամ հին ձամբաններէն, կամ ի նորոյ ձամբաներ շինելով Պեշիքթաշի վարի թաղը և Կարիստի և Ֆրիստիլը և Բոֆիսեյն բերուի : Բարձրագոյն Խալիլ փաշային վերակացութիւն ընելով գրեթէ ամեն օր ինքն անձամբ օրտառու պէրիս կ'երթայ . և գործոյն աւարտ երթալուն մեծ հոգ ունի . և ասոր նայելով կարելի կը կարծեմք որ վերոյիշեալ թաղերը այս ջուրը վաղել սկսին : Այս ջրոյ ձամբանները շատ ժամանակէ ի վեր անխնամ մնալով աւրուած էին . որովհետեւ Պեշիքթաշի վարի ջուրերը ասոր տեղը բերելու աւելի գիւրիս և քիչ ծախքով ըլլալու բան մը երեւցնու էր, ջրանցքները աղէկ և կարգաւորեալ ըլլալուն համար : 80 տարիէ ի վեր բնաւ նայուած չէին . այս տարուան ջրը քիչութիւնը այս ձամբանները շինուելու պատճառ կ'ըլլայ . որով մայրաքաղաքի արուարձաններուն բուսական բաղձամարդ տեղերը 12 աղբիւր, որ մինչեւ հիմա ցամաքեալ կը կենային, առատ ջուր կուտան բնակչոցը :

— Մայիս 2 . Չորեքշաբթի առտուանց վեհափառը բուած արագընթաց պրը

տիկ շոգեհաւը, որ Պօլալ Իլիքանի մը գիւղերէն մարդ կը բերէ կոստանդնուպօլիս, Վարաթիայի առաջ քարաշէջ ըստած գրանդ կը մօտենար որ հոն երկաթ նետէ և մէջի մարդիկը հանէ, երկու շուխտակ նաւակ մըն ալ առջեւէն անցնելու զգաց: Նաւակին մէջ նաւաւարներէն զատ մարդ չկար: Շոգեհաւը նաւուէն նաւապետը և մէջի մարդիկը շատ պօռագին նաւուէն որ ետ մնայ, չկրցան հասկըցընել հարկ եղաւ շոգեհաւուէն մեքենային դառնալը կայնեցընելը: Բայց նաւը մեքենային հետ մէկ տեղ կայնեցընելը անհնար էր: Ինչ և իցէ նաւակը չկրցաւ անցնել շոգեհաւը նաւակին զարկաւ նաւակը կտորեցաւ և երկու նաւաւարը ծովն ինկան: Շուտ մը շոգեհաւէն մարդ ինչպէս ասոնք ծուռ վէճ հանեցին: Այս անգամ բարեբաղ դաբար նաւակին մէջ նաւաւարներէն զատ մարդ չկար: որոնք թէ որ խեղդուէին նէ, անձնասպան մարդու մը վրայ որքան ցաւել կ'ըլլայ նէ անկէց աւելի չէինք ցաւեր: Բայց ասանկ մանր նաւակներուն նաւաւարները շատ ատեն թէ առագաստաւոր նաւերու և թէ շոգեհաւերու առաջին անցնելու այս յամառութիւն կ'ընեն: Իրենց նաւուէն ընթացքն ու միւս նաւուէն ընթացքը կը շարունակուի հետ բաղդատելու և վտանգը հասկընալու բաւական ճարտարութիւն չունեն, որով անմեղ ճամբորդներու ալ վտանգ կ'ըլլայ պատահի:

— Այլով 1 ին երեքշաբթի օրը կէս օրէն ետքը աղով բեռնաւորած նաւ մը կոստանդնուպօլիս գալու վրայ ֆէնիպօլիս առաջը ջուր կ'առնէ, անձնօթ պատճառով մը ծակած ըլլալով, և ան միջապէս կ'ընկնէ: Նաւուէն մէջ գտնուող անձինքը հայր և թէ ժամանակ կ'ունենան մակայններուն մէջ նետուելու ցամաքը ելելու և աղատելու: նաւէն բնաւ բան մը չէն կրնար աղատել:

— Արիւ հատ ինկիլդի շոգեհաւ մէկը պտուտակաւոր (վիտալը) և միւսը անուաւոր (չարիլը): մէկ մրցաւ նակի մը ելելու խօսք ըրին դիւնաւոր համար թէ ասոնց օրը շուտ կերթայ: Նուաւոր շոգեհաւը 400 ձիու սւժ ունի, և պտուտակաւորը 180 ձիու սւժ: Պտուտակաւոր շոգեհաւը անցած շաբթու մէջ ճամբայ պիտի ելլէր Ինկիլթուս երթալու: Բայց այս խօսքը մեջերսին ըրին նէ հարկեցաւ սպասելու մինչեւ անուաւորին ճամբայ ելելու ատենը: և պայման դնելով որ մէկը ինչ տեղ պիտի հանգիտի նէ միւսն ալ հոն հանգիտի, և այն տեղէն երկուքը մէկէն ելլեն ճամբայ: Բէճէտի 7 ին (ապրիլ 38) հինգշաբթի օրը երկուքը մէկէն կոստանդնուպօլիսէն ճամբայ ելան: Իմացանք որ վերայբերալ գաղնիքները երկու կողմէն ալ ձիւք պահուելով, պտուտակաւոր նաւը անուաւոր նաւէն երեք ժամ առաջ իրմի հասեր է:

— Այցած երեքշաբթի օրը (ապրիլ 24) ոստիկանութեան բանալի խրկուելու շորս հատ թղթանենգ (խալպ խալիմէ շինող), որոց համար տեղեկուի առած էր պատերազմական գործոց տեղուէ բարձրագատիւ Մուհամմետ Մուհամմետը: Ասոնց մէկը ուստայ տեղուէրութեան հպատակ էին: Իրենց գործարան ընտրած էին Խոսթ խալուի կողմը, և ամեն ալ 250 ական դուռու շնոց ըլլալով 4000 քէստ ստակի գըրամաթուղթ հաներ էին: Չորեքշաբթի օրը ասոնց առաջին անգամ քըն նութիւնը և հարցնորձը եղաւ արդարութեան վճար գերադայն ժողովքին առաջը:

— Պաղէճիկէն մեղի կը գրեն: «Մեցեալ օրերը Վրանսիկի գիւղը գար հուրերի գիպուած մը պատահեցաւ: Անկ մարդ մը իրեն կիւր, — որունմէ

իր ամուսնական սէրը վերցուցած ու ուրիշին տուած էր —, պարտեղը տա ներով ձեռքերը կը կապէ: ու կնոջը գլխապատովը կը խեղդէ կը մեռցու նէ: Որն որ շուտով իմացուելով իր նիստ կառավարութեանը իմաց տըրուած ու հիմա բանալ կեցած է: Ասանկ բան մը հերու ալ եղաւ այս գեղին մէջ: մէկ շարագործ մը իրեն հօրեղայրը դանակով սպաննելով:

— «Մակընկալ փորձանք մըն ալ մեր գիւղը (Պաղէճիկ) պատահելով էփ աղէկ ահ ու գողի պատճառ եղաւ: Կատաղի դալ մը առտուանց կանուխ, որ ժամանակ եկեղեցի կ'երթային, իրարու ետեւէ չորս մարդու վրայ յարձակեցաւ: որոնցմէ երկուքը սաստիկ վիրաւորեր է, մէկին ալ ձեռքին բուժ մարդ փրցունելով, և միւսին երեսները բողբոջելով, որն որ զուրտակէնիցի էր: Յոյս չի կայ կը սեն այս խեղճերուն ապրելու: Եթէն կտրիճ երիտասարդներ անմիջապէս սաստիկեցուցին զիշեալ գաղանը իրենց հրացանները վրան պարպելով: Ամեն տարի գրեթէ այս ատեններս ասանկ կատաղի գայլերէ միաս կ'ըլլայ գիւղէս:

— «Արիւ ամիս է ամենեւին կաթիլ մը անձրեւ չի գալով յուսահատութեան մէջ են այս կողմի այգեպանները և երկրագործները: և կը հաստատեն թէ, եթէ մինչեւ տասն և հինգ օր անձրեւ գալու չըլլայ նէ շատ գէշ պիտի ըլլայ հունձքերուն վեճակը: Տէր այց արացէ:

— «Շաբթուս Լամիր տաղիէն թիւրքմէնները ուղտով ցորեն բերին, որոնք պատմեցին թէ, ասիէ տասն և հինգ օր առաջ էփ աղէկ անձրեւ եկեր է այն կողմերը:»

— Պէճիքայի տէրութիւնը կարգաբերց որ ֆրանսիացի և ինկիլդի և ուստի և Արաբիայի պէս իր կողմէն ալ կանոնաւոր թղթաբեր (բօս դայի) շոգեհաւ բանի կոստանդնուպօլիս ամեն շաբթու: և այս տընօրէնութեան գործադրութիւնը պիտի սկսի առաջիկայ 1852 թուականին յունվարէն:

— Ինկիլդի օրագիրները կը պատմեն որ մէկ նոր հնութիւն մը գտնուել է, որ կարեւորութեանը և հետեւանքներուն նայելով մինչեւ հիմա Նիւտոնի աւերակներուն մէջ գտնուած հնութիւններուն ամենէն գերազանց է: Ինկիլդի և ճարտար հետաքրքիր Պ. Էյրթոմ ինկիլդի յաջողութեամբ մէկ կտորերկրայ սրահ մը մտեր է, որ կը կարծէ թէ քաղցեացուց թագաւորներուն թագաւորական արձանագիրները պահած տեղերն են: որ ասոնք Գարեհ թագաւորին ժամանակը պարսից կիւրուս թագաւորին իսրայէլացուց գերութեան գառնալուն հրովարտակը անանկ տեղ մը գտնուեցաւ: Եւ յիշուի Պ. Էյրթոմին գտած սրահին մէջ շատ թղթած աղիւսներ (թուղլայ) կային գետնին երեսէն իրարու վրայ շարուելով մինչեւ կամարայարկը հասած: որ կ'երեւէր թէ ասորեստանայ խալիպի ընկալուած թղթերէն էին: Այս աղիւսներէն հինգ մտուէր բան իրիկ թղթ է: և այգանը մնացածներուն համամտելով խիստ քիչ բաներ են: որովհետեւ սրահին միայն մէկ անկիւնը շարուած կարգ մը աղիւսներուն մէկ մասն է: Կըսուի որ հոն վրան գրով գոցուած աղիւսներուն ամենը հարիւր փիղ հաղիւ կ'օգտեն վերցընելու: Ինկիլդի բանագետները կը ըսեն որ, այս ամեն գրութիւնները կարգաւ ու հասկընալէն ետքը ասորեստանայ Բրիտտոսէ 1300 տարի առաջուան պատմութիւնն են, կը ըսենք, իրաւագիտութիւնը և փիլիսոփայական ուսմունքը անանկ աղէկ

կրնանք գիտնալ, որ հռոմայեցուց և յունաց բնաւ մէկ ժամանակը այգան աղէկ գիտցած չէմք: Եւ թէպէտ ինկիլդ օրագիրներուն անկալութիւնները մենք կատարելապէս չունենք, այսու ամենայնիւ այս նոր գտնուած հնութիւններէն կը յուսամք որ հին պատմութեան վրայ շատ լոյս կ'առնուի: և սուրբ գրոց պատմած շատ բաներուն ալ նոր ապացոյց կ'ըլլայ: Ասոնց ասորեստանայ հին պատմութեանը վրայ կարեւոր բաներ ըլլալուն վրայ շերտոտու հին պատմիչն պատմածը մեզի երաշխաւոր կրնանք բռնել: որ կ'ըսէ թէ ասորեստանայ կամ քաղցեացիները իրենց պատմութեան և ժամանակագրութեան գըրխաւոր բաները հոգէ շինուած աղիւսներու վրայ կը քանդակէին: և ետքը ասոնք գրքի պէս ընդարձակ սրահներու մէջ իրարու վրայ կը շարէին: շերտոտու ինչպէս ըսաւ նէ Պ. Էյրթոմ այս աղիւսները անանկ շարուած գըրտաւ: Ի հարկէ անոր պատմած աղիւսները պիտի ըլլան:

ԵՐՏՆԻՆ ԼՈՒՐՆԵՐ

ԳԱՅՐԱՒԱՒԱՒ: Փարիզ և Վուանայի ուրիշ քաղաքները տուած օրագիրները փողոցները պտղացնող ծախողներ կան: որ պտուտով օրագիր կը ծախեն, ինչպէս որ կոստանդնուպօլիս ուսուցիչ վերաբերեալ բաներ կը ծախուին: և գիները աժան բան մը ըլլալով, (որովհետեւ ուղողը ամեն մէկ անգամին մէկ մէկ թերթ պիտի առնէ, տարեկան գին տալ հարկ չէ, որ ամեն մարդ մէկէն այնքան ստակ չի կրնար տալ), հասարակութեան մէջ այն օրագիրներուն գաղափարները տարածելու միջոց մըն է: և յայտնի է որ ասանկ գաղափարները շատ անգամ մանաւանդ Վուանայի մէջ հասարակութեանը կը քրքրուեն և ծանր անկարգութեանց պատճառ կ'ըլլան: Հիմա որ Վուանայի մէջ խռովութիւն ելլելէն կը վախցուի, փողոցները ասանկ օրագիրներ ծախուելուն վրայ ազգային օրէնքօրաց ժողովքին մէջ խօսք բացուեցաւ: Պ. Լամիր Ժիւռառտէն, Բէճ օրագրոյն գլխաւոր խմբագիրը, առաջարկեց որ օրագիրները զատ խանութներու մէջ ծախուին: Պ. Շէկարէ աւսոր գէմ կեցաւ, և իր ըսածը հատատելու համար մէկ գաղտնաստան կան վճիռ մը մէջ բերաւ որ ժամանակ մը առաջ արուած էր: որպէս զի օրագիրները տէրութեան կողմէն յատուկ հրամանագրով բացուած գրաւածառներու խանութներէն զատ տեղ չի ծախուին: Պ. Էյրթոմ ալ Պ. Լամիր Ժիւռառտէնին առաջարկութեանը դէմ կեցաւ ըսելով որ, հիմակ ուան ծանր և վտանգաւոր և վախցուելու պարագայներուն մէջ խռովութեան գործ մըն է նորէն արթննալու սկիզբը խռովայց կիրքերուն առաջն առնելը:

Ժողովականներուն շատը կը սլնէ դէին որ անխոր ամեն օրագիրներու համար հրաման ըլլայ որ փողոցները չի ծախուին: Պ. Բէճէ կըսէր. քանի մը տեսակ օրագիրներու այս կերպով փողոցներու մէջ ծախուելու հրաման տալը, և ուրիշ քանի մը տեսակներն ալ արգիլելը հաւասարութեան օրինաց դէմ է: ամենը մէկէն արգիլելու է: Պ. Տարիւ կ'ըսէր. հասարակաց ճամբուն վրայ ծախուելու կամ չի ծախուելու օրագիրները որոշելուն, և ոմանց համար հրաման տալուն և ուրիշները արգիլելուն գործը ազգային օրէնսդրաց ժողովն յանձնելը նոյն ժողովքին վրայ մէկ նոր բեռ մը դրնել է: Այս նիւթոյս վրայ ժողովքը մէկ որոշեալ վճիռ մը

չի տուաւ: — Թեպէտ Վուանայ առաջիկայ ի վեր երկրագործութեան գիւնան և ժողովք ունի: Բայց հիմա երկրագործութեան մէկ գերագոյն ժողովք մըն ալ հաստատելու որոշեր են այս հանգամանքներով:

1. Տարին միայն 15 օր պիտի բացուի այս նոր ժողովքը:

2. Խորհուրդ արժանաւոր մէկ երեւելի բան մը պատահի նէ՝ արտաքայ կարգի եղանակաւ ժողովքը պիտի բացուի: Ժողովականը պիտի գուժարին: և մինչեւ որ այն մասնաւոր խորհուրդը որոշուի և վճարուի նէ՝ բաց պիտի մնայ:

3. Երկրագործութեան այս նոր ժողովքը միայն երկրագործութեան տեսուչ նախարարին յանձնաւ պիտի չըլլայ: պետութեան նախարարաց ժողովքին անսուղութեանը տակը պիտի ըլլայ:

— Ամեն արուեստաւորներ ինչպէս տաճկաց երկրի էմսֆիւրան ընծան, և ուրիշ տեղերու արուեստաւորաց ընկերութիւններ, Վուանայի մէջ ալ ժողովքներ ունին: որ իրենց մէջ մէկ գատ մը կամ նոյն արուեստին վերաբերեալ բան մը ըլլայ նէ՝ այն ժողովքին մէջ կը կարուի: և նոյն արուեստէն երդոյնները ամենքն ալ այն վճիռը ընդունելու կը պարտաւորին: Վուանայ խել մը խեղճ ու աղքատ մարդիկ կան որ փողոցներէն և ազգանոցներէն հին ու մին լաթի կտորուանք կը ժողովեն, թուղթ շինելու գործարան ունեցողներուն կը տանին կը ծախեն և անով կ'ապրին: ասոնք ալ զատ արուեստաւորներ կը սեպեն իրենք վերեր, և շփոթէ անուսով կը ճանչցուին: Ասոնք ալ իրենց ընկերութիւնը կարգի դնել և իրենց յատուկ մէկ մասնաւոր ժողովք մը ունենալու զգեցին: Այս կերպով արդարեւ համարեք 2000 հոգի կը հասնէր: և մեջերսին նամակ կարգաւոր չափ կարողութիւն ունեցող ութը հոգի գըրտաւեցաւ: մէկն ալ գտնուեցաւ որ գիր գրել գիտէր: Այս գիր գրել գիտցող իրենց ժողովքին նախագահ ըրին: կարգաւ գիտցող ութը հոգին ալ ժողովքին անգամ կամ ժողովական ըրին: Բանը անոր կը մնար որ, կառավարութիւնը ասոնց ժողովքը ճանչնայ, և ասոնք ալ իրբեւ մասնաւոր արուեստաւորաց ընկերութեան մը անգամ՝ աղբին մէջը յարգի սեպուին: Ասոր ալ ետեւէն ինկան: Ասոնց ազրուտ գտնուելու եղանակը խեղճութեամբ ըլլալով որքան որ սերիշ արուեստաւորներու նունեցածին պէս յարգի ըլլանին քիչ մը հեռու բան կ'երեւէր ալ նէ, մեջերսին հաստատուն և անջրելի բռնուած կանոն մը ունենին որ, փողոցները կամ աղբ թափուելու տեղերը կատա մնտրուած և տեղնին արձաթ դգալ կամ մասնի կամ ասոնց պէս ստակ ընելու բան մը գտնելին նէ թաղին ոստիկանին (զագութիէին) պահ կուտային որ տէրը ելլէ նէ անկէց գտնէ առնէ: Իրենք իրենց չէին կրնար առնել: Այնկէց կ'ընացուցէր, որ, թէպէտ աղքատ մարդիկ որ ուրիշին ապրանքին աչք չէին զարներ: Ասոր համար ուրիշ յարգի արուեստաւորներու ընկերութե պէս կառավարութիւնը ասոնք ալ ճանչցուելու ժողովքին վաւերացոյց: Ինկերութիւն հաստատուելէն ետքը գլխաւոր կանոն ասիկայ ըրին, որ արուեստին անգամ երդոյններէն ամեն մէկը ամիսը մէկ մէկ զուռուշ տայ, և այն ստակը զատ սընտուկի մը մէջ դրուի: և մեջերսուն մէկը հիւանդանոց և չի կրնայ ապրիլ և սիար ըլլայ նէ՝ անանկներուն ապրուստը այն սնտուկէն հոգացուի: Բարեկիցէն հաւատարմութիւնը իրեն հիմ

նական կանոն և իբր բնաւորութիւն
ունեցող, և իրենց ընկերութեան գըւ
նաւոր կանոնն ալ եղբայրսիրութեան
վրայ հիմնող ասանկ մէկ ընկերութիւն
մը՝ անհնար է որ օրէ օր յարգը և ա
նով ալ վատաւոր չեղեցընէ. բանը այս
աղէկութիւններուս վրայ հաստատուն
և անխախտ մնալն է:

ԱՆՊՈՒՄ: Կառավարելը այս օրերս
մէկ օգտակար առաջարկութիւն մը քըննե
լու վրայ է, որ տուն չունեցող աղ
քաններուն շատ աղէկ պիտի գայ:
Առաջարկութիւնն է այս, որ բարձրին
մէկ յարմար կողմը խել մը տունը շին
ուին անանկ որ կարող ըլլան աժան գը
նով աղքատներուն վարձքի տարու, որ
անոնք ալ այս կողմէն հանգիստ ընեն:

— Վտեն ատեն Վճռուայի բը
նակիչները կը համրեն և ցուցակի մէջ
կը շահակեն. զվաւորացէս ինչ ար
ուեստի և ինչ գործի տէր ըլլալն ալ
գըրելով: Ասկէց տասն տարի առաջ ա
սանկ գըրուածք մը եղած ատենը կնիկ
մարդու տարիքը իրեն ըսածին համե
մատ 29 տարի նշանակած էին: Այս
տարի եղած գըրուածքին նոյն կնիքը նո
րէն տարիքը հարուցեր են նէ 27 տար
ուան եմ ըսեր է: Ինկիլիզի օրէնքը ա
սանկ սուտերուն համար պտտիժ յատ
կացուցած չունի. բայց հասարակաց
համարութիւն ցուցակին մէջը ասանկ
սուտերը անկարգութեան պատճառ
ըլլալուն համար նոր օրէնք գըրուեցաւ
որ ասանկ գըրուածքի ատեն ով որ իւր
տարիքը ինչ և իցէ պատճառաւ սուտ
կը զըրուցէ նէ ծանր պտտիժ կը:

— Յայտնի է որ երբեմն շը
գեկաւերուն կաթսան պայթելով ե
րեւելէ մնասներ կ'ըլլայ: Երբ ծար մը
գտած էին, գործը վըր կաթսայէն քիչ
ատենի մէջ պարպելով, բայց այս ալ
ուզաններուն պէս վնասին առաջը չի
կըցաւ առնել: Աղբիւղ անուն Ինկիլիզ
ծարտար վարպետ մը բարձրովն այս վը
տանգը վըրցունելու համար մէկ նոր
գործը մը հնարեց և փորձն ալ ընե
լով աղէկ յաջողեցընց ցուցուց, բայց
ինքն ալ խոտտալանեցաւ որ, թէ որ
այս գործըք հիննայ, կամ աղէկ շնայ
ուի նէ ասկէց ալ վնասը կըրնայ ըլլալ:
Վմերիկա շատ շագենաւ կը շինուի.
և աժան հանելու համար պէտք եղած
ամրութիւնը տարու չեն նայիր. ուստի
ասոնց մէջ յիշեալ վնասը առելը կը պա
տահի: Աղբիւղին գտած հնարքը Վմե
րիկայի նաւաշէն ծարտարաններն ալ
ընդունեցին. որով այս գիւտար օգուտը
ըստ մեծի մասին անոնք պիտի տեսնեն:

— Սուեցաւ, կ'ըսեն Ինկիլիզ օ
րադիրները որ Ֆիլիպինի թագաւորն
ալ արուստից հանգէսը տեսնելու հա
մար Վճռուա գալու գիտաւորութիւն
ունի:

ԱՆՊՈՒՄ: Անցածները Աւստրի
այի կայսրը Վէնէտիկ գացեր և հոն
շատ յարգութիւն տեսեր, և ինքն ալ
տեղացուց երեւելի աղէկութիւններ
ըրած էր: Այս դառնալին ետքը հը
րաման ըրաւ որ Վէնէտիկի նաւարա
նը ամեն մէկ հատը վաթսուսական
թեղանօք կողը երկու հատ ֆրակտ
նաւ շինուի, և որովհետեւ 1848 ին
Վէնէտիկ ելած ապստամբութեանը
ատենը նաւարանը շատ վնաս կըրած
էր, վնասուած տեղերն ալ կատարե
լապէս նորոգելու հրաման ըրաւ:

— Աւր առնուեցաւ, կ'ըսեն Աւ
րուայի քանի մը ըրադիրներ, թէ ա
նուանի Վէնէտիկի իշխանը որ 1848
ին Վէնէտիկ պատահած յեղափոխու
թեանը ատենը անկէց Վճռուա մա
խեր էր, և անկէց Վէնէտիկ գառ
նալով ժամանակէ մը ՚ի վեր Պրիւք
զէլ կը նստէր, մօտ ժամանակներս

Վէնէտիկի գառնայ:
— Աւստրիայի կառավարութիւնը
թէ իրեն բուն երկիրները և թէ Վճ
պարտիայի մէջ բերդեր շինելով կայ
սերութեան երկիրները ամրացունե
լու կը նայի: Այս մօտերս ալ Վոլա
րա և Քաղաքէ և Արծա տեղերը
մէկ մէկ ամուր բերդ շինելու հրա
ման տուաւ:

— Վէնէտիկի և Վճռուայի ե
կամրոյց տեսչութիւնը ասկէց ա
ռաջ մէկ մարդու մը յանձնուած էր:
Աւստրիայի կառավարութիւնը կար
գագընց և տնօրինեց որ ասկէց ետ
քը երկու նահանգին եկամուսներուն
զատ զատ անձինք տեսուչ ըլլան:

— Մաճառիտանի Վըրջիլար քա
ղաքին մէջ վաւօքի գործարան մը ան
ցածները յանկարծ կրակ առնելով նե
տեց. քար ու փայտ երկիրքը ելան.
և տուներու և մարդոց վրայ ինչալով
էփ աղէկ վնասներ գործեցին: Պաշտօ
նական կերպով բնութիւն ըլլալով ըս
տուգուած է որ տասն և հինգ հո
գի մեռեր, և այնքան մըն ալ վերաւոր
ուեր են: Երբ վրայ կառավարութիւն
վճիւր հանեց որ մէկ մըն ալ բարձրին
մէջ վաւօքի գործարան չընուի, այլ
քաղաքէն դուրսը ըլլայ:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ: Պալիերայի թագաւո
րը անցածները ձիէն ինչալով վրան հի
ւանդութիւն մը եկած էր: Օրափո
խութեան համար Վրայիայի կողմերը
ճանապարհորդութիւն մը ընել ուղեց
ալ նէ՝ բժիշկները հիւանդութեանը
վնասկին վրայ աղէկ ուշադրութեամբ
քննութիւն ընելով այս ճանապարհոր
դութեան հրաման չի տուին: Արող
ըութեան մէջ առելի հաստատուած
ըլլալով՝ յանձնաժող (թէպտիլ) ճա
նապարհորդութեան ելեր է. և այս
օրերս Հռոմ մայրաքաղաքը կը գըր
նուի:

— Բրուսիայի տէրութիւնը գըր
մանական դաշնակցութեան իշխանու
թիւններէն մէկ քանին իրեն կուսա
կից ընելէն զատ՝ բոլորովն իրեն հետ
միացընել ուզած ալ ունի: Հօհենցօ
լէրն ըսուած իշխանութիւնը բոլորո
վն Բրուսիայի հետ միացաւ. և Բը
րուսիայի կողմէն հոն պաշտօնատէր
ներ երթալով՝ բնակիչներէն Բրուսի
այի տէրութեան հաւատարիմ կենա
լու երբում առին. և այն օրը հօհեն
ցօլէրնիցիներուն մեծ ուրախութեան
և ոտնի օր մը եղաւ. փառաւոր հրա
վառութիւններ և գիշերը կանթեղ
ներ վառելով առններուն ճակատները
զարդարելը այս հասարակաց ուրա
խութեան նշան մը ըրին:

Հօհենցօլէրն գըրութիւնը երկու
մասն է. որ մայրաքաղաքներուն անու
նովը Հէքինկէն և Սիլմաուինկէն կ'ըս
ուին: Իշխանական ցեղերնին բնիկ Պա
վիերայէն է: ԵՔ գարուն մէջ երկու
եղբայր այս ցեղէն իրենց զատ երկիր
ներ գըրաւեցին. մէկը Սուսայ գաւա
ռին և մէկը Ֆրանքօնիայի իշխան ե
ղաւ: Հիմաուան Հօհենցօլէրնի
գործերը Սուսայի իշխանական ցեղէն
են. Ֆրանքօնիայի ցեղն ալ ետքը Պը
ռանտէպուրիկի կայսրնախը եղաւ 1415
կամ 17 թուին ասոնները, և հիմակ
ուան Բրուսիայի թագաւորը այս ցե
ղէն է: Ուստի Հօհենցօլէրն Բրուսի
այի հետ միանալով ասկէց ատեն մը
առաջ իրարմէ բաժնուած մի և նոյն
ցեղին երկու շառաւիղներուն իրարու
հետ միանալը ըսել կ'ըլլայ:

ՏԱՆՄԱՐԻԱ: Թագաւորը իւր
թագաւորութեան ժառանգ զաւակ
մը մինչեւ հիմայ չէ ունեցած. և առ
կէց ետքը ունենալու ալ յոյս չկայ:
Երբ մեռնի նէ ասոր թագաւորու

ՏԱՆՄԱՐԻԱ: Թագաւորը իւր
թագաւորութեան ժառանգ զաւակ
մը մինչեւ հիմայ չէ ունեցած. և առ
կէց ետքը ունենալու ալ յոյս չկայ:
Երբ մեռնի նէ ասոր թագաւորու

թեանը յաջորդելու մէկ իշխան մը պի
տի ելլէ. և թէպէտ Տանիմարայի թա
գաւորութեան օրէնքը կը ներքէ որ այն
երկիրը թագուհի մը ձեռք կառա
վարուի, սակայն Շէյքիլի և Հօը
գայնի գըրութիւններուն կանոնին մէջ
այս չկայ. և երբ որ Տանիմարայ թա
գուհի մը ունենայնէ թագաւորի տեղ,
յիշեալ գըրութիւնները այն թագուհույն
իշխանութիւնը պիտի չընդունին. և
ըստ կանոնաց այս բանիս վրայօք անոնք
բռնագատել ալ պիտի չընայ ըլլալ.
և գըրութիւններու ալ Տանիմարայի
գէմ ապստամբութիւն յարուցանելու
առիթ թագաւորին արու ժառանգ մը
չունենալն եղած էր: Յայտնի է որ
կուրը գաղարկեցները համար Արու
գըրիայի զօրքը այս գըրութեան երկիր
ները գըրաւեցին մինչեւ որ կատարե
լապէս իսղաղութիւնը հաստատուի. և
մինչեւ որ Տանիմարայի թագաւորու
թեան ժառանգը որոշակի չիմացուի նէ
Աւստրիայի զօրքը հոն պիտի մնան.
որովհետեւ վէճին պատճառը միացած
ըլլալով իսղաղութիւնն ալ հաստատ
ուած պիտի չեստուի: Արիկայ հասկըց
ուած ըլլալով Տանիմարայի թագաւորը
Բերմանական դաշնակցութեան իշ
խաններէն մէկ մը Օլաւիպուրի մեծ
դուքսին, մէկ մըն ալ մէկ ուրիշ իշխա
նի մը կը յորդորէ որ իրեն յաջորդ ըլլայ.
այս յորդորմուներս ասոնց որին ընդու
նելքը տակաւին յոյսոնի չէ:

ԲՕՐՈՒՄԻԱ: Չինաց ծովուն մէջ
Մաքսօ կղզին Բօրգուկաներուն իշխա
նութեան տակն է: Ասկէց քիչ մը առաջ
հռոմական եկեղեցւոյ արարողութիւն
հոն կրօնական հանգէս մը եղած ատե
նը Ինկիլիզ բօթէսթանները ծաղրելու
պէս վարմանը մէջ մանելով շփոթ
պատճառներուն համար Մաքսօյի Բօր
գուկէզ կուսակալը ասոնք բըռնել և
բանտը դնել կուտայ: Հոն դոնուած
Ինկիլիզի նաւուն նաւազետը մարդ կը
խրկէ որ ասոնք թող տըռնին. կառա
վարութիւնը մրտիկ չընելուն վրայ Ին
կիլիզը յամաքը զօրք կը հանէ. որ կու
գան բըռնի և կուսով բանտէն իրենց
աղբայրները կը հանեն կը տանին:
Կուսույն մէջ քանի մը հոգի կը մեռնին
և քանի մըն ալ կը վերաւորուին: Բօր
գուկէզի տէրութիւնը ասոր վրայ Ին
կիլիզին բողք կ'ընէ և հատուցում կը
խնդրէ: Ինկիլիզի թագաւորական դի
ւանը այս բանիս վրայ քննութիւն ընե
լով Բօրգուկալի տէրութեան պահանջ
մանը օրինաւոր կը գտնեն. և թէ վի
րաւորվածներուն անձանցը, թէ մեռ
նողներուն ընտանեացը ինկիլիզի գան
ձէն ըստ բաւականին տարեկան ուժիկ
կապելով Բօրգուկալի տէրութե ու
ղած հատուցումը այս կերպովս վճա
րած կ'ըլլան:

ՉՈՒՅՅՅԻՒՒ: Աւագ ուրբաթ իրի
կուն, ապրիլ 18 (6), ամենուն զար
մանը մը եկաւ տեսնելով որ Ֆրանի
պուրկ քաղաքին պահապան զօրքը կը
շատնան. կայարաններուն (խարտու
ներուն) զօրքը առաջուան կրկնապա
տիկը եղան. և զինուորաց շատուոր
խումբ մըն ալ օրէլ քը վըլ ըսուած քա
ղաքական պարտուր գացին գիշերը հոն
անցընելու. համար: Յաջորդ աւագ
շաբաթ օրը ուրիշ զօրք ալ եկան թէ
ասոնց հետ միանալու, և թէ քաղա
քին զինուորական կայարանները կե
նայու:

Շաբաթէն կիրակի լուսնայու զատ
կի կէս գիշերուան ատեն Սոնա քա
ղաքէն արտորնօք մէկ սուրհանդակ մը
եկաւ Ֆրանպուրկի նստող կառավարչին
իմացընելու որ, գեղերը ամեն մարդ
ուրի վրայ են. իրարու կ'երթան կու
գան շարունակ, շատ գեղերու մէջ

ալ գեղացիները գիշերս չի պառկե
ցան. ամեն տուն լայս վառած էր,
յայտնի է որ բան մը կայ, մէկ բա
նի մը պատրաստութիւն կ'ըլլայ կոր:
Պետութեան ատենին անգամներուն
և զինուորական հրամանատարներուն
շուտ մը իմաց արուեցաւ. փոսնգին
սուաջն առնելու պատրաստութիւն
ները տեսնուեցան. և զօրք խրկուե
ցաւ որ բանն ինչ ըլլայը իմանան: Այն
միջոցին Բէյերնի կառավարը (Ֆին
թայլին) որ ճանապարհորդ կը կրէր,
հասաւ Ֆրանպուրկ և ըսաւ թէ բան
չի կայ, ճամբաները մարդ չի կայ. գիւ
ղերն ալ հանգարտ են. քիչ մը ետքը
ուրիշ գեղերէն ալ խաղաղութեան
ըւրբեր առին:

Այս գիշերուան ելած համբաւոյն
պատճառը այս է եղեր: Շատ տե
ղեր, և Ֆրանպուրկի մէջ անգամ, հին
ատենէ մնացած սովորութիւն մը կայ
որ զատկին ճորգարոյցին գիշերը իրի
կուրնէ կը նստին չեն քնանար, որ կէս
գիշերուան ժամ 12ը զարնելուն պէս
պահքերնին աւրեն: Մեծ պահքը ամ
բող պահէլէն ետքը արտորալ մը ու
նին ժամ մը առաջ կտոր մը մեղէն ու
տեղով պահքերնին աւրելու: Այս ա
ռիթով քանի մը տան ընտանիք մէկ
տեղ կը ժողովուին, և կը զըօնուեն և
ժամանակ կ'անցընեն. երիտասարդներ
ալ քանի մը հոգի մէկ կ'ըլլան իրենց
ճանչուորներուն և բարեկամներուն
սուտերը այցելութեան երթալու հա
մար փողոցէ փողոց կը պըրտտին: Այս
տարուան զատկին գիշերն ալ օրը շատ
աղէկ և լուսնի լայս պայծառ ըլլա
լով՝ բնայէս այս դիտմամբ գիշերը
պտըտողներուն համարքը ուրիշ առ
րիններուն կրկնապատիկը եղաւ. որ
գեղերը իրարու մօտ ըլլալով՝ մէկ գե
ղէ մէկալ գեղ ալ կ'երթային. ինչպէս
որ մեր աղբին մէջն ալ Արիա քանի մը
մօտաւոր գեղեր սովորութիւն կայ.
մանաւանդ ծըննդեան գիշերը: Այս
ասոնց այս երթեւեկն է եղեր որ մե
ռացիներուն կասկած տուեր է գիւ
ղացիներուն կողմէն մէկ խռովութիւն
մը ելլելու. իրենց դրացիներուն ա
սանկ մէկ կրօնական սովորութիւնը
չէն գիտեր եղեր:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ: Յունաց թագաւո
րը, որ իր եղբայրը և ընտանիքը տես
նելու համար և ուրիշ քանի մը անձ
նական գործոց համար անցած ամառ
ուան վերջերը Պալիերա գացած էր,
եւ դառնալու և Յունաստան գալու
վրայ Պալիերայէն ելեր է. և Բրու
սիայի Պեռլին մայրաքաղաքը դա
ցեր է. և անցած կիրակի, մայիս 6,
Թրիեստէն եկած շոգենաւով իմա
ցանք, որ ապրիլ 30 ին երկուշաբթի
օրը Յունաստան իւր թագաւորու
թեան երկիրը եկեր է:

— Յունաց թագաւորութեան խը
նամակալ թագուհին իւր եղբօրը հետ
Լէվիէր անուն տեղը պտըտելու հա
մար ճանապարհի պատրաստութիւն
ընելին յունաց թագաւորութեան եր
կիրներուն մէջ յանգընութեամբ և
անասօթութեամբ համբաւ ստացած
գորդը իմանալով խօսք կ'ընեն որ թա
գուհին ճամբան սորստեն. և անցնե
լու ատենին արձակին ու կողպտեն:
Թագուհին ասիկայ լսելով՝ ճամբոր
դութիւնը եւ ձգելու առելի խոհեմաւ
թիւն կը սեպէ. և գողերուն աչքը
վախցընելու համար, (ինչպէս որ ձե
րիքէ վնասալիս լրագրերը կ'ըսէ), այն կող
մերը խել մը զօրք կը խրկէ:

ԱՄԵՐԻԿԱ: Դամանակէ մը ՚ի վեր
Վմերիկայի հարաւային մասին մէջ զըս
նուած պետութիւնները խռովութե
ն և շփոթութեան մէջ են: Երբ առ

նուած լուրերուն նայելով այս մտերս յիշեալ շիթու թիւնները աւելի շատ յամ են . հանդարտ երկիր չէ մնացած : Ամէնէն աւելի խառնակութիւն և շիթութիւն . Պօլիվիա ըստած հաւասարակաւ տուութեան երկիրը կայ . և իր մէջ խառնակութիւնէն զատ . Պօլիվիա իր կառավարութեանը հետ ալ աւելուած են : Պօլիվիա իր կառավարութեան մտքիկ որ Պօլիվիա կը գտնուին և հոն կարգուած չեն և բնակութիւննին հոն հաստատած չեն , Պօլիվիայի կառավարութիւնը հրաման հանեց որ անոնք ամէնէն ալ իր երկիրներէն ելնեն . և կարգուած և հոն հաստատուածներուն համար ալ մասնաւոր զգուշութիւն կարգադրեց , որ այս զգուշութիւնները այն մարդը շատ նեղութիւն կուտան :

ԱՅՊԱՅԵԼ

Հալեպի հանգուցեալ Տիրացու Սուրբ արքիւնաւոր վարժապետին թղթոցը մէջ ազգային պատմութեան հետաքրքրական և մինչեւ հիմա մեղի անձանթ կտոր մը գտնուեցաւ որ է այս :

« Յարեւելեան կողմն կղզոյն կիսարտի գտաւ գերեզման մի , որոյ տա պանագիրն էր օրինակ այսպէս :

« Յայտ տապանի թաղեալ կայ մարմին մեծի Աշոտ իշխանին Համալուստեան . որ երբեք աշխարհաչին առաքինութեամբ կառավարեաց զազգին իւր աստ բնակեցոյ յաւանին թարսրայ . իմաստութեամբ , բաշտութիւն , և կենցաղօգուտ բարեբարութեամբ : Արար շինութիւնս բազումս ազգին իւրում հարկաւորս յամրս իր . և լի ծերութեամբ վախճանեցաւ սուրբ հաւատով ի թուին հայոց Չի :

« Այս տապանագիրը օրինակեցինք թագէտս վարդապետի ճանապարհաբերութեանէն , որ երբեմն առաջնորդութեամբ կը կենար ի կիսարտ կղզին » :

Յիշեալ թուականին ատենները , կամ բար իսկ ուղբինեանց ժամանակը Աշոտ անուան իշխան չի յիշուիր մեր ազգային պատմութեանց մէջ . ոչ Համալուստեան , և ոչ ուրիշ մա կանուամբ . մինչեւ այնքան որ մտքը բերնիս կարծիք անգամ ինկած էր թէ ուղբինեանց դարերուն ատենը և ան կէց ետքն ալ Աշոտ անուն գնել խափանուած էր ազգին մէջ . ինչպէս որ ուրիշ անուններ ալ երբեմն կ'երեւին և երբեմն կը դադարին : Հայկազանց ժամանակը անուններ կան որ առաջ կրննեաց ատենը չեն երեւիր . արաշխունեաց ատենուան անուններն ալ բարբառուանեաց և ուղբինեանց ա տենը չի կան . Աշոտ անուն ալ այս կարգէն կը կարծեմք : Հիմայ մէկ Տարսնի պէս երեւելի քաղաքի մը երեւելի իշխան մը կը գտնենք այս ա նունով . որ իր իշխանութեան իր տա բին ազգին հարկաւոր բազում շինութիւններով և իմաստութեամբ և քա ջութեամբ և կենցաղօգուտ բարե բարութեամբ երեւելի ըրեր է : Ո՞վ գիտէ ասոր պատմութիւնը որ անձա նօթ գրքի մէջէ պիտի ելնէ . ո՞վ պի տի սորվեցնէ մեզի թէ ինչ գիպուած ծով կամ ինքը կենդանի , կամ մեռնե լն ետքը մարմինը , կամ տապանաբա ըր կիսարտ կղզոյն է անցեր : Ո՞վ գիտէ ուրիշ օրքան կարեւոր պահաններ կան ազգային պատմութեան մէջ , որ ժա մանակը պիտի յայտնէ , կամ տապա նագիրներ կամ հին յիշատակարաններ երեւան հանելով : Արոր համար է որ հին յիշատակարաններ կը փնտրուենք , և ձեռքերնիս անցածը կը հրատա րակեմք :

Սիխայէլ պատմագիրը ազգաւ ա սորի , ազգայութեան ժամանակէն եկե ղեցական ուսմանց հետեւելով Հանա տեղը գտնուած Սար Պարսումայի վան քը առաջ կրօնաւոր և ետքը վանա հայր եղաւ . և այն վանքէն առնուե լով Ատորք քաղաքի ասորիներու պատ րիարք ընտրեցաւ : Սար Պարսումայի վանքին մէջ եկեղեցւոյն հիւսիսային կողման խորանին առաջը իր գերեզ մանը պատրաստել տուաւ . և 1199 թուին մեռաւ և հոն թաղուեցաւ : Իւր ազգին երեւելի եկեղեցական մա տենագիրներէն է . և Աստմանի ասո րի մատենագէտը ասոր շինած խորհր քատեարը կամ պատարագամտոյցը , և հաղորդութեան պատրաստուելու համար շինած ձառը և կանոնաց հաւ աքրում մը և բանաստեղծական հա տուածները կը յիշէ . բայց ասոնցմէ աւելի իրեն յօրինած պատմութեան գիրքովը համբաւ ստացած է . որն որ Գրիգոր Արուշտարած ասորի մատե նագիրը գովութեամբ կը յիշէ . և հա յերէն ալ թարգմանուած է հայոց ՈՒԵ (Վրիտանի 1346) թուին : Պատ մութիւնը աշխարհի սիրողէն առնե լով կը հասնի մինչեւ իւր ժամանակ ւերուն մօտ :

Այս գրքիս ասորերէն սկզբնագիրը կորսուած չէ ալ նէ խիստ հազուա գիւտ եղած պիտի ըլլայ . ուստի Պ . Ատուարտ Տիւրքիէ գաղղղացի լեզու ազգէտ իմաստունը , որ արեւելեան աղ քաց պատմութիւնները նայն ազգաց գիր քերէն քաղելու հետամուտ եղած է , այս պատմագրիս հայերէնը գտնելով Փարիզու ազգային մատենագրարանին մէջ , ազգի ընտրութեամբ անըստոյգ պատմութիւնները մէկ գի ձգելով որ քան կտորն որ ուրիշ արաբացի և ա սորի և յոյն մատենագրաց վկայութիւն ստուգած է նէ՛ գաղղղերէնի թարգ մանած է ընդարձակ ծանօթութիւն ներով , և տպած է Փարիզ քաղաքը 1840 թուին : Թարգմանած հատուածն է Յուստինոս Բ . կայսեր օրէն (Վրիտ անոսի 565 թուականէն) մինչեւ 1 էոն Գ իստուարացի կայսեր թագաւորու թեան ժամանակը , որ Վրիտանոսի 718 թուին կայսր եղաւ : Վրքին մինչեւ 12 թղթահամարը յառաջաբանութիւնը բռնած է . անկէց մինչեւ 66 թղթա համարը Սիխայէլի պատմութե թարգ մանութիւնն է , և անկէց մինչեւ 118 թղթահամարը , որ է գրքին վերջը , թարգմանչին ծանօթութիւններն են :

Օտարագրի մատենագրի մը գու ծոց մէջ մեր ազգին մատենագրու թեանց վրայ պատուաւոր յիշատակու թիւն գտնելիք նէ՛ մեծ ուրախութիւն կը գգանք մեր սրտին մէջ . այն ուրա խութիւնը մեր այս լրագիրս ընթեր ցողներուն հաղորդելու համար այս գրքիս յառաջաբանութեան մեր գը րագիրութեանը վերաբերեալ հատ ուածը կը թարգմանեմք :

« Ահի գրքի մը մէջ , որ իրաւամբ արեւելեան հմտութեանց գեղեցիկ յիշատակարաններուն մէկը սեպուած է , կը կարգամք որ — հայերը քիչ մա տենագիրներ ունին . և անոնց լեզու էն քիչ օգուտ առնուելն է որ պատ ձառ եղեր է որ եւրոպացիք այն լե ղուին անհոգ են եղեր » (Տրիկներ . Պատմութի շինաց . հատոր . 11) : Հի մակուան ժամանակա ասանկ դատու ղութիւն մը հերքելու ալ կարօտ չէ : Սիխիթարեան իմաստուն միաբանու թեանը՝ իրենց ազգային հին մատե նագրութեանց արգիւնքը երեւան հա նելու համար ձեռք զարկած աշխա տութիւննին կատարելագոյն հերք են Տրիկներին սխալը և անիրաւութիւնը

ապացուցանելու : Այս իմաստուն մի արանութեան շնորհիւր հիմա գիտեմք որ Հայաստան իր մէջ ծնած չէ թէ միայն եկեղեցական մատենագիրները , որ իրենց պերճախօսութեամբ ասո ուածաբանական գիտութեանց մէջ սենեցած խորին տեղեկութիւններով նին յոյն և լատին եկեղեցւոյ հարց հետ բաղդատութեան կրնան առնը վիլ , այլ և պատուական պատմիչներ ունի , որ մեզի կը ծանուցանեն Սիխայի քաղաքական և ընկերական յեղափո խութիւնները և Սիխայի աշխարհագր ութիւնը : Ուրիշ ազգ մը չի կայ ա սոնցմէ զատ , որ այնքան շին ժամա նակէ ՚ի վեր և այնքան եռանդով յու նայ մատենական յիշատակարանները հետազօտած ըլլան . և Աւստրեայ ժա մանակագրութեան , որուն յոյն բնա գիրը կորսուած է , և միայն քանի մը կարճ կտորները ձեռքերնիս անցած է ին , հայերէն թարգմանութեանը գըտ նուիլը կը ցուցնէ որ , թէ որ ժամա նակին ժանեօքը կորսուած յիշատակա րաններուն հետքը գտնուել յոյս մը կրնանք ունենալ նէ , առաւելագոյն հայերուն ըրած թարգմանութեանցը վրայ է անխաղաղութիւննին : Ասոնք Ա սիխայի մեծ կայսերութեանց երկիրնե րուն սահմաններուն միջոցը բնակե լով , և յաճախ անոնց հետ ներքին հա ղորդակցութիւն ունենալով , ասոնք ըս կրօնաւոր և անոնց վիճակները մեղի պատմելու , տաճիկ ազգերը իրենց տա րեգիր պատմութիւնը յօրինելու սկը սեղէն 500 տարի չափ առաջ : Թա թար ազգին ժողովրդեանը սահմանա կից ըլլալով անոնց սկզբնաւորութեա նը և տեղէ տեղ յիստուելուն վրայ ու րիշներէն աւելի տեղեկութիւն ունե ցան . և աւելի ճշգրիտ և մանրամա տ նաբար գրեցին : Ստալակիրներուն ժա մանակը բնագոյն . քրիստոնէից կուսա կից , բայց արեւմտից և արեւելից մէ ջ ծագած այս մեծ կուրիւն անաչառ վը կայներ ըլլալով , ասոր վրայօք մեղի չը նաշխարհիկ յիշատակարաններ կը մա տակարարեն , յոյն լատին և արաբացի պատմիչներուն գրածը ստուգելու և պակաս թողածնին լեցնելու . որ այս այլ և այլ ազգաց պատմիչները ամենն ալ իրենց ազգին կրօնական կամ քա ղաքական գիտմանցը համեմատ գը րեցին :

« Սինչեւ հիմա միջին դարու հա յոց բաղմամբ ժամանակագրութիւն ները ձեռք առնուած չեն ինչպէս որ արժան էր . և տակաւին եւրոպացի իմաստուններուն անձանթ են . թէ պէտ Սիխիթարեան միաբանութեան երկու վարդապետ . Հ . Սիխայէլ Չամ չեան և Հ . Ղուկաս Ինձիճեան ա սոնցմէ շատ բան տուած են . մէկը հա յոց պատմութիւնը և միւսը հայաստանի հա խօտութիւնը և կին հայաստան յօրինելու համար . և մեղի ցուցուցած են թէ այդ մատենագիրներէն ինչ տեղեկու թիւններ կը վատարկիլ » :

Այս իմաստուն մատենագրիս խօս քերէն կը փափաքիմ որ մեր ազգի ու սու մնասէր երիտասարդներն ալ յիշ եալ օգուտները մտածելով , որ մեր լեզուն մշակութիւնը օտար ազգաց

փափաքելի կ'ընեն , յորդորուին իրենց բնիկ լեզուն մշակելու . մեր մէջ ծած կուած գանձին յարգը ճանչնալու : Աւստացուց հիմակուան բռնած ըն թացքը նայելով կրնանք գուշակել որ մեր գրաբար լեզուն անոնց մէջ շատ յարգ պիտի գտնէ : Արդէն հիմակուց կը տեսնենք որ եւրոպացի մատենագիր մը հին պատմութիւն գրելով ասիա կան ազգաց վրայ խօսիլ պէտք ըլլայ նէ , իրեն պարագ մը կը սեպէ գրե լու նիւթոյն վրայ մեր Սովլէս խորե նացի սրբազան ծերունեայն ալ խոր հուրդ հարցնել : Աւ որ զարմանալին է , Վարամիսն անուն բաղմահմուտ մա տենագիր մը ուսուց ազգէն՝ որ աղ քին ընդհանուր պատմութիւնը շե նեց 10 միջակ հատոր , մարդ չէր կար ծեր որ իր շինած պատմութեանը մէջ մեր երանելի պատմիչը յիշելու և ան կէց վկայութիւն առնելու առիթ ու նեհայ : Թողուք պատմական գիրքերը մեր նախնի սուրբ հայրապետաց կրօ նական և աստուածաբանական մատ ւաններն ալ օտար ազգաց առաջը , ա ուաւելագոյն ներկայ դարուս մէջ շատ յարգ ստացած են . սրբոյն Վերսիսի Հիտրհալուց ընդհանրական թուղթը և առ մասնաւորս գրած նամակները , որոց գրեթէ ամենքն ալ կրօնական նիւ թոց վրայ կը խօսին , մէկ խտապցի քա հանայ մը հայերէնէն լատին լեզու թարգմանած և տպած է . և եւրո պացի իմաստուններէն ոմանք եկեղե ցական աւանդութեանց վրայ տեղե կութիւննին աւելի ընդարձակելու հա մար , ոմանք պատմական և բանասի րական հմտութիւններու համար մեր գրաբար լեզուն կը մշակեն :

Արդարացիները հին ատենը մե հեռական գիրքեր ունէին . ասորինքը սեպածէ գիրքեր ունէին . սրոնք հիմա հին ժամանակէ մնացած քարերու և աղբաներու վրայ քանդակած կը գըտ նուին . ասորինքը և երկրպագիները իրենց մէջ այս գրքերը կարգաւոր մարդ չունին . թող թէ հասկնալու . եւ րոպացիք կը կարգան և կը հասկնան . և յիշեալ ազգերը իրենց հնութիւն ները եւրոպացւոցմէ կը սորվին : Թէ որ մեր մէջ գրաբար լեզուի մա կութիւնը թուրացի նէ , ժամանակ կ'ըլլայ որ մենք ալ անոնց պէս մեր հը նութիւններուն անտեղեակ կը մը նամք : Ասանկ ժամանակ չըլլալքը գի տեմ . որովհետեւ խիստ ծանր թշուա առութեանց ժամանակներն ալ մեր ազգէն գիտուն անձինք և մատենա գիրներ պակաս չեն . փափաքածնիս այս է որ հիմա , որ բոլոր ազգերը գի տութեանց մէջ յառաջադիմութեան ճամբայ մը բռնած են , մենք որ ա նոնցմէ առաջ ճամբայ ելած եմք , և կրնանք ըսել թէ անոնց ալ ճամբայ ել քելու յորդորիչ չէ նէ՛ գտնէ օրինակ ե ղած եմք , անոնցմէ ետ չմնամք : Սէր լեզուն ուրիշ ազգերէն ազգի գիտ նամք . անկէց ետքը ուրիշ լեզուներու ալ կատարելութեանը ետեւէն ի նանք :

ՀԻՍՏՈՐԻԱԿԻՉ

ԼՐԱԳՐԻՍ

Պրոֆեսոր Գրիգորի Գրիգորի
Չամբայի մը բռնած են , մենք որ ա նոնցմէ առաջ ճամբայ ելած եմք , և կրնանք ըսել թէ անոնց ալ ճամբայ ել քելու յորդորիչ չէ նէ՛ գտնէ օրինակ ե ղած եմք , անոնցմէ ետ չմնամք : Սէր լեզուն ուրիշ ազգերէն ազգի գիտ նամք . անկէց ետքը ուրիշ լեզուներու ալ կատարելութեանը ետեւէն ի նանք :

ԿՈՍՏԱՆԴՆՆՈՒՊՈԼԻՍ
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՅՈՎՏԱՆՆՈՒ ՄԻՒՅԵՏՄԵՆԵՆ
Ի ՎԵՂԻՐ ԽԵՆԵ

2 Թէ որ Տրիկներ այս խորհրդածութիւնս ընե լու նիւթ ունենար , հայոց պատմագիրներուն յարգը աւելի կը ճանչնար մանաւանդ այն իրեն յօրինած պատմութեան հինաց ըստած մեծ գրքին համար . որուն մէջ թարգմանութեան սկզբնաւ րութիւնը և այլ և այլ տեղեր գաղթելնին կը պատմէ : Օտարագրի ըլլալով , և իր ժամանակն ալ հայերէն լեզուն եւրոպայի մէջ հիմակուան չափ մշակուած չըլլալով , - յիշեալ գրքը 1756 ին և 1757 ին տպուած է հինգ մեծակ հատոր . չի դիտարը շատ չի մեղադրուիր : Հիմա եւրո պացի մը ասոր ըսածնին իրաւունք տայ նէ՛ ի մաստոնց առաջը չի կրնար արգարանալ :